

כסלז- טבת תשנ"ח

מאמר אמונת עתיך - עלון מס' 20

[לתוכן הגיליון](#)

הרה"ג משה צבי נריה זצ"ל

ברכת הגשמים*

א. נוסח ברכת השנים

שנים בגמרא תענית (ו ע"ב):

אמר רבי אבהו... מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה.

וביאר רש"י:

שירחז כל כך שכשהטפה נפלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה, מפי מורי ל"א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו.

ממשיכה הגמ' ושואלת מה מברכים?

אמר ר' יהודה אמר רב - מודים אנחנו לך ד' אלקינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו. ור' יוחנן מסיים בה הכי - אילו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה כהמון גליו ס' עד אל יעזבונו רחמיך ד' אלקינו ולא עזבונו ברוך חב ההודאות.

בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ט ה"ב) נאמר:

רב יהודה בר יחזקאל אמר: אבא מברך על ירדת גשמים יתגדל ויתקדש ויתברך ויתחמם שמך מלכנו על כל טיפה וטיפה שאתה מוריד לנו, וממשיך בלשון הברכה ששנים.

הגמרא (ברכות נט ע"ב) שואלת על הסתירה שבמשנה (ברכות פ"ט מ"ב) נאמר שמברכים על הגשמים הטוב והמטיב, ובברייתא נאמר מודים אנחנו לך. על כך נאמרו מספר תירושים.

ב. ברכת הגשמים ותעניות

על זמן חיוב אמירת ברכת הגשמים ישנה מחלוקת ביחשלמי (ברכות פ"ט ה"ב):

ר' יוסה בשם רבי זעירא אומר: להפסיק תענית - נאמרה.

ואילו ר' תנחום אמר לר' אדא בר אבימי, "לא מסתברא, אלא לברכה - נאמר". במה נחלקו ר' יוסי ורבי תנחום? מפרש ר' אליעזר אזקרי - בעל ספר חרדים, שר' יוסי סובר שהנאמר במשנה לברך על הגשמים הכוונה היא דווקא כשירדו גשמים שהתפללו עליהם הקהל, כשגזרו בינתים תענית על עצירת גשמים, אולם אם לא הוצרכו. להתענות אין מברכים, וכן מנהג העולם (וכפי שכתבו המהרי"ק בשם סמ"ק והכל ב). לעומת זאת רב תנחום חולק ואומר שיש לברך על הגשמים, גם אם לא היו צריכים לגזור תענית ולהתענות. לפנינו שתי דעות ביחשלמי, שלא נזכרו בבבלי, שהרי בבבלי (ברכות נט ע"ב) אין מחלוקת כזאת, ופשטות הדברים בתלמוד בבלי הוא כדעה השניה, שלא דווקא כשגזרו חכמים תענית בגלל עצירת גשמים, ובסופו של דבר ירדו גשמים, אז צריך לברך, אלא גם כשירדו גשמים כרגיל ולא הוצרכו לתענית, גם אז צריך לברך ברכת הטוב והמטיב.

והנימוק פשוט: במה שונה ענין גשמים מבשוחת טובות? מדוע שעל הגשמים יברכו רק אם התענו עליהם ואילו על בשוחת טובות מברכים בכל ענין?

שמא תאמר "הטוב ומטיב" באמת מברכים גם בלי תענית, אבל "מודים" מברכים רק אחרי שהתעם כתוספת לברכה. דבר זה אין לאומח, שהרי הגמרא שאלה מדוע במשנה נאמר לברך הטוב והמטיב ור' אבהו אומר ברכת מודים אנחנו לך; ולאור האמור היתה הגמרא צריכה להסביר שכשלא התעם מברכים הטוב והמטיב ואילו כשהתעם מוסיפים מודים אנחנו לך; על כרחך צריך לומר שהגמרא שלנו (התלמוד בבלי) סוברת שכשם ש"הטוב והמטיב" נאמר גם בלי שהתעם מקודם כמו על בשוחות טובות כך גם ברכת "מודים אנחנו לך" נאמרת גם כשלא התעם.

יסוד זה מפורש אצל חבל ראשונים שברכת הגשמים איננה תלויה בתענית, וכך אמר הריטב"א (תענית ו ע"ב) שברכת הגשמים נאמרת ביחיד גם בגשמים הבאים בלא תענית, ואילו על גשמים הבאים לאחר הפסק תענית יש לנו ברכה מיוחדת כמבואר במשנה (תענית יט ע"א):

היו מתענין וירדו עליהם גשמים... מעשה שגזרו תענית בלוד, וירדו להם גשמים קודם חצות, אמר להם ר' טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט, ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב, ובאו בין הערבים וקראו הלל הגדול.

אנו חואים שהפסק תענית יש לו מעמד מיוחד. וכך מפורש בשיטמ"ק (ברכות נט ע"ב) על דברי הגמ' שעוסקת בשאלה באיזה מציאות אנו אומרים על ירידת גשמים ש"החיים" ובאיזה אופן אומר "הטוב והמטיב" או ברכת "מודים", אולם ברוך בראשונים ש"הלל הגדול" נאמר רק כשהתעם. (ע"ע בר"ן תענית ט ע"א ד"ה מתני', בשם הראב"ד, וברשב"א ח"א סי' שעז). ראשונים אלו הבינו ששיטת הבבלי שונה משיטת היחשלמי, בכך שלפי היחשלמי ברכת "מודים" נאמרת לאחר הפסק תענית, ואילו לפי הבבלי ברכת "מודים" נאמרת בתחילת עונת הגשמים.

ג. דעת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' תענית פ"א הט"ז) מזכיר שאם התעם וירדו להם גשמים קוראים **הלל הגדול**, ולא מזכיר (שם) לא את ברכת הטוב והמטיב ולא את מודים, אולם הוא מזכיר את ברכת הטוב והמטיב ומודים בהלכות ברכות (פ"י ה"ה) באומח "ירדו גשמים רבים, אם יש לו שדה מברך **שהחיינו**, ואם היתה שלו ושל אחרים מברך **הטוב והמטיב**, ואם אין לו שדה מברך **מודים אנחנו לך**". למדנו שקיימת הפרדה גמורה בין השבח המיוחד, שקשור עם תעניות שצמו כשהצטערו על אי ירידתם, ואז אומרים "הלל הגדול", ובין מצב שגשמים ירדו בצורה נורמלית, בלי עצירת גשמים שאז קיימות שלש אפשרויות, הטוב ומטיב, שהחיינו ומודים.

ד. הברכה בשעת צער

השולחן ערוך (או"ח סי' אכ"ר סעי' א) כתב:

אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים מברכים עליהם, אע"פ שלא ירדו עדין כדי רביעה, משירדו כל כך שרבו על הארץ, שיעלו עליהם אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה.

ההגדרה "שיעלו עליהם אבעבועות על המטר, וילכו זה לקראת זה" היא ההגדרה שהגמ' הזכירה כיצאת חתן לקראת כלה.

ר' יוסף קאח כתב לברך רק "אם היו בצער מחמת עצירת גשמים", נמצא שהשו"ע לא נוקט כשיטת היחשלמי שהפסק תעניות הוא שמחדש ברכות; מאידך הוא לא מזכיר שמברך במצב נורמלי! לדעתו יש לברך רק אם היו בצער, משמע שסובר שבשורה טובה היא רק אם הגשם הגיע אחרי צער מסוים, אף אם אין זה מגיע עד כדי כך שיהיה תענית. לעומת זאת מוציאים אנחנו בספר הלכות קטנות (לר' יעקב חגיז, בנו של ר' משה חגיז, סי' קצ) שפוסק שבא"י צריך לברך בכל שנה. הוא אינו מזכיר צער כלל; הוא מזכיר את הרדב"ז, שכך מברכים במצרים כשעולה האור. נראה שהם סוברים שעצם השמחה על ביאת גשמים מספקת כדי לחייב ברכה.

יש מי שבאר בדברי הב"י "אם היו בצער מחמת עצירת גשמים" שכוונתו היא שבא"י לרוב נתונים בצער ודאגה לירידת הגשם, ולכן תמיד יש לברך בא"י את ברכת הגשמים, וכן כתב החפץ חיים (באור הלכה סי' אכ"ר סעי' א ד"ה אם היו) וז"ל:

אבל בא"י (שמצוי שם יובש גדול), אפילו בסתמא הוא בכלל זה (של מצטער ומצפה) ששם כל אחד מצפה וממתין על עת הגשמים ומצטער על העדח ושמח מאד בירידתו.

אך הוא מוסיף שהפמ"ג כתב שאף בארץ ישראל אם השנים כסדרם אין לברך, ורק כשהיתה שעת צער יש לברך. בהמשך לכך כתב הבאור הלכה:

שגם הרמב"ם מודה שרק כשהיה צער תחילה - מברך, ומה שלא הזכיר הרמב"ם בפירוש אם היו בצער, משום דאין דרכו לכתוב דבר שאינו מפורש בתלמוד, וגם דבא"י וחבתייה שמצוי שם יובש גדול ועצירה רבה עד שצריכים רחמים על המטר, ואין המטר בא רק לפרקים בודאי יש שמחה רבה כשזרד מטר וצריכין להודות ע"ז.

הבאור הלכה הטעים את דבריו, שהרי הרמב"ם סתם ולא הזכיר אם היו מצטערים, ומכל מקום מסתברא לכאורה שדוקא באופן זה מברכים ברכת הגשמים, שהרי במשנה נאמר "על הגשמים ועל בשוחות הטובות" והנה בשורה טובה אינה אלא בשעה שהיו תחלה בצער ובדאגה, ואחרי כך כשנדע שהכל עבר בסדר זאת היא בשורה טובה, וכן מה שאמרה המשנה בנוגע לגשמים, כשלא חששו לירידת גשם אין זה בגדר בשורה טובה אלא מצב טבעי, אבל כשחששו **התפללו ונענו** הרי זה בשורה טובה.

למחת שהבאור הלכה הבין בדעת הרמב"ם והב"י שבארץ ישראל - יש לברך ברכת הגשמים כל שנה, למסקנה הביא את דברי הא"ר שפטר מברכה בארץ ישראל כשאין ציפיה מיוחדת למטר. הוא מסיים כפי שנוקטים הפוסקים במצב של ספק ברכות, והוא שיברך בלא שם ומלכות. לכן יברך "בחך הטוב ומהטיב" כשחאים שזרד גשם שמחה את הארץ, ובזה יוצאים אנו ידי חובת כל הדעות, שכן ברכה בלי שם ומלכות גם כן נקראת ברכה.

שמענו כאן שיש לנו שלוש שיטות בברכת הגשמים:

- א. שיטה אחת - שיטת הירושלמי, שדוקא כשהתענו מברכים ברכת הגשמים "מודים אנחנו לך" אחרי הפסק תענית.
- ב. שיטה השניה - שיטת הבית יוסף שדוקא מחמת צער מברכים.
- ג. שיטה שלישית - בא"י מברכים כל שנה ושנה גם כשאין צער מיוחד. שיטה זו אינה שיטה שונה במהות, וגם היא עומדת על הבסיס שמברכין רק אם הצטערנו מקודם, אבל בא"י אנחנו תמיד מתווחים, ומודאגים, מה יהיה באם יבא גשם בזמנו, וכל אימת שבא הגשם הריהו משמח אותנו. והננו מודים על כל טיפה היוורדת ומרה את האדמה לקיים, מה שנאמר "תלמיה חה נחת גחדה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך" (תהילים סה יא).

* - במלאות שנתיים להסתלקותו של מו"ר הרה"ג משה צבי נריה זצ"ל, שהיה אחד מהמחזקים ומאמצים את ידי "מכון התורה והארץ". שמח על הרחבת והפצת תורת ארץ ישראל ומצותיה, ובמיוחד לפי פסקי מרא דארץ ישראל, הרא"ה הגדול. הרב נריה זצ"ל היה מעביר שיעור קבוע ברדיו (תש"ח-תשי"ד, תש"ך-תשכ"ז), שיעור זה היה כחצי שעה, ובו דיבר הרב זצ"ל בדברי הלכה השייכים לתקופות השיחור, והנשאים האקטואליים שעמדו על הפרק באותו הזמן. השיעורים ברדיו נתנו לציבור הרחב את האפשרות להפגש עם דברי התורה העמוקים בצורה המובנת לכל אחד, ויישומם המעשי. מסיבה זאת היו לשיעורים אלו האזנה רבה במיוחד, והדבר גרר תגובות חיוביות רבות מצד שומעי השיעורים. הננו מביאים אחד מהשיעורים שנאמרו על ידי הרב נריה זצ"ל, שתהינה שפתי צדיק חבבות. **עריכה: הרב יהודה הלוי עמיחי.**

